

Nogay Masallarında Yarış

Ayten Atay*

Nogay Türkçesi Masal yönünden zengin bir Türk şivesidir. Bu masalarda çoğu Türk masalında olduğu gibi yarış unsurları görülür. Başta gelen yarış şekilleri güreş, ok atma, kılıç kullanma at üstünde uzun atlama gibi daha çok kahramanlık gösterme şeklinde kendisini gösterir. Nogay masallarında hile ile yarış kazanma asla yoktur, fakat iyi yürekli kahramanlara olağanüstü güçlere sahip kişilerin yardım ettiği görülür. Kahramanlar önce güreşe, kavgaya tutuşmadan işlerini çözmek isterler, genellikle kavgayı sevmezler. Mücadele ve yarış kaçınılmaz olduğunda ise hakkını verirler. Bu yarış şekillerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

a) Güreş

Nogay masallarında en çok rastlanan yarış türüdür. Masal kahramanları genellikle iyi niyetli, savaşmayı sevmeyen, meselelerin iyilikle çözülmesi yönünde olan kişilerdir. Fakat mücadele bazen de karşı tarafın ısrarıyla kaçınılmaz olmaktadır. Nogay masallarında güreş uzun zaman sürer. Üç defa yeniden başlatılır. Kahraman rakibine"tamam, pes"dedirtene kadar devam eder. Rakibi onun gücünü onaylar ve dost olurlar. Nogay masallarında iyi güreşen yiğit kadınlar da görülür. Erkeklerle güreşecek kadar kendilerine güvenen Nogay kadınları aynı zaman da çok güzeldirler. Genellikle erkek rakiplerine yenilseler de onları aşık ettikleri için bir nevi yenmiş sayılırlar. Bazen erkek, kadın rakibinin güzelliği kaşısında yenilgiyi kabul eder ve onunla güreşmez. Bu karşılaşma ise genellikle evlilik- biter. Yarışı kazanan erkek, ödül olarak güzel Nogay kadını almaya hak kazanacaktır. Yarışı kazandığında da toplananlar tarafından havaya kaldırılarak taltif edilir. Nogay masallarında güreş insan dışı

* Yrd. Doç. Dr. Ayten Atay

Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman.

aatay@kmu.edu.tr

güçlü canlılarla da yapılır: Ünbátir¹ masalında, masal kahramanı padişaha giderken karşısına çıkan aydan doğmuş altı başlı yılanla karşılaşır. İyilikle kendisini salıvermesini ister, fakat bu olmayınca güreşe tutuşur. Ünbatir atını kaldırıp, güzünü atarak kılıcının keskin tarafıyla yılanı vurur, yılan parça parça olur. Daha sonra karşısına arslanlar çıkar. Arslanlar dişlerini gıcıdatıp Ünbatir'e doğru atılırlar. Güreş uzun sürse de Ünbatir onları da güzü ve kılıcıyla yener. Daha sonra Ünbatir'in karşısına bütün dünyaca meşhur hanın on iki pehlivanı çıkar. Ünbatir yine iyilikle, onlarla güreşmeden hana gitmek ister. Olmayınca bunlar güreşmeye başlar. Ünbatir kılıcını yere atıp pehlivana yanaşır. Pehlivan kolunu sıvayıp avcuna tükürerek Ünbatir'e atılır. Birbirlerini o yana bu yana silkip silkip atarlar. Güreş uzun bir süre devam eder.

Ünbatir bütün gücünü toplayarak birden pehlivanı kaldırıp yere vurur”tamam mı” diye sorar. Pehlivan yine güreşmek ister. Bunlar tekrar güreşirler. Ünbatir yine gücünü toplayıp rakibini kaldırıp yere, beline kadar uzatır. “Şimdi tamam mı?” diye sorar. Pehlivan yine güreşmek ister. Bunlar biraz mola verip güç toplayıp tekrar güreşmeye başlarlar. Ünbatir rakibini yine yener onu koltuğuna kadar yere serer. “Şimdi tamam mı?” diye sorduğunda “tamam” der. Rakibi onun gücünü kabul eder ve güreş sona erer. Máryem Pelvan² masalında da Máryem adlı kadın pehlivan “kim beni güreşte yıkarsa onunla evleneceğim.” demiş. Dünyada en güçlü kendisini görmüş. Beni yıkacak bir yiğit dünyaya gelmez demiş. Maryem ile güç yarışına giren bir çok er yiğitler yenilip başlarını aşağı salarak dönerler. Meryem'in övünüşü halk arasında yayılıp gidince bir hanlıktan Meryem ile aynı yaşta Arslan Ali adında bir pehlivan gelip onunla güreşeceğini söylemiş. “Ya seni yıkacağım ya da öleceğim.” demiş. Máryem şu mısralarla ona karşılık vermiş:

“Sendeydi köp yıkanman, (Ben senin gibileri çok yıkmışım.)

Söyle karap yanña. (Etrafa bak da söyle.)

Meni yığıp bolmassıñ, (Beni sen yıkamazsın.)

Al söziñdi artıña. (Sözünü geri al.)

Kıskayaklı bolsam da, (Kadın olsam da)

Men, mendirmen, mendirmen, (İşte ben benim.)

Kaytip küşiñ salsañ da, (Gücünü ne kadar ortaya koysan da)

¹ Boris İnalov, *Aybazova Hadcat Kök Börk*, Çerkessk 1991, s. 13.

² *age.*, s. 33.

Bil, men saga yendirmen, (Bil ki ben sana yenilmem.)

Kaldırarsıñ kemlikke, (Aşağıya düşürürsün,)

Pelvan degen atıñdı. (Pehivan denen adını.)

Yür, şıgayık keñlikke (Haydi, geniş yere çikalım,)

Oylamasañ artıñdı. (Eğer sonunu düşünmezsen.)

Bunlar güreşmeye başlarlar. Halk etraflarına toplanır. Çoğu “Máryem misafiri yener, onu yıkar.” der. Máryem Arslan Ali’yi yıkmaya az kalmışken Arslan Ali’ye erliğı kaybetmek korkusuyla güç gelip Máryem’i yerden kaldırarak kalçası üstüne atar. Toplananlardan birkaçı gelip Arslan Ali’yi havaya kaldırır. Onun sırtına vurup “Pehlivanların pehlivanı imişsin.” derler. Máryem de Arslan Ali’ye “Eğer beni beğenirsen hatunun olayım.” der. Máryem, toplananları evine çağırarak büyük bir düğün yapıp Arslan Ali ile evlenir. Çocukları da pehlivan gibi yetişir. Babaları “Güreşiyorsan babanı yık. Bu söz halk arasında boşuna söylenmedi.” der. Nogay masallarında kadınların da erkekler gibi yiğit olduğu, hatta erkek kılığına girip erkeklerle mücadele ettikleri görülür. Teke tek yapılan güreşte bunlardan biri diğerini yenemezse iki tarafın askerleri birbirine girip kanlı kavga olacaktır. Bu güreşlerde erkekler yense de onlar da kadın kahramanlara aşık olarak gönülleriyle yenilirler.

Altınşaş³ masalında ise, üç ikiz kızı olan Yarıkbay’ın ülkesine Tay dağının eteğinden askerleri ile Nasırhan’ın geldiğini bildirirler. Yaşlılar onlar hakkında kan içiciler, kan dökücüler derlerdi. Yarıkbay’ın üç kızından biri olan Altınşaş’ın rüyasına bir yaşlı kadın gelir ve ona eğer hanlığına, yaşlı babası ve anasına acıyorsa kendi askerlerinin önderi olmasını söyler.”Benim dediğimi yaparsan, o seni beğenip kanlı kavgayı ömür boyu bırakır.” diyerek yok olur. Altınşaş, giyinip hazırlanıp babasının karşısına çıkarak “Her evden yiğitler savaşmak için çıktılar, bizim evde yiğit yok. Bana savaşmak için razılık ver.” der. Babası razı olmasa da sonunda kabul eder. Kız askerlerine ve büyüklere şöyle söyler: “Men bir zattı tileymen sizden, ataylar: Nasırhan man yalgızdan yalgızlıkka kürespege beriñiz razılık, eger ol yeñse, benim ak karday tiserimdi kırşıldatıp kıp-kızıl álmelidey érinlerimdi katı kındırıp, benim kılışım man basımdı alıñız, kevdemdi yangan otka taslañız.” (Ey büyüklerim sizden bir şey istiyorum: Nasırhan ile teke tek vuruşmak, güreşmek için bana onay veriniz, eğer o beni yenerse benim ak kar gibi dişlerimi gıcırdatıp, kıpkızıl elma gibi dudaklarımı sertçe sıkıp, benim kılıcım ile başımı alınız., gövdemi yayan ateşe atınız.) Nogayların askeri

³ *age.*, s. 51.

düşmanla birbirine yaklaşır. Eski adet üzere iki önder birbirine karşı durur.. Eğer bunlardan biri diğerini yenemezse kalan asker vuruşup kanlı kavga olacaktır. Nasırhan’la Altınşaş karşı karşıya gelir. Nasırhan Altınşaş’ı görünce kılıcı birden bire durur. Erkek giyimi altındaki kişinin, erkek değil kız olduğunu anlar. Onu çok beğenir ve evlenir.İki halk birbiriyle dost olur.

b) Ok atma

Türklerin ata sporlarından biri de ok atmadır. Nogay masallarında ok atma yarışı yine hanın güzel kızını kazanma esasına dayanır. Bu işin bir riski de vardır. Oku atabilen, kızı alacak ancak atamayan, hedefi şaşırıp birine değdiren ömrü boyunca hana kul olup kalacaktır. Bu yarışta da yine olağanüstü kişilerin iyi kalpli kahramanlara yardım ettiği görülür. Valiy adlı masalda⁴ ise, tellallar Aziz Han’ın güzel kızı Yulduz için bir yarış düzenlendiğini şöyle haber verirler: “Yamagat! Aziz Han bugün sñnar kızına kiyev saylaydı. Sınasta kim yeñse, kız sonıkı. Éne atasınıñ kasında Yulduz turı. Ayasında üyken al alma. Kim ok pan almadı tımalatsa, hanga kiyev boladı. Ama sasıp ketip ok hanga, ya de birevge háte étse, ömiri hanga kul bolıp kaladı.”(Ey cemaat, Aziz Han bugün tek kızına güvey seçiyor. Yarışta kim yenerse kız onun olur. İşte babasının yanında Yulduz durmakta. Elinde büyük al elma. Kim ok ile elmayı düşürürse hana güvey olur. Ama hedefi şaşırıp ok hana yada başka birine zarar verirse ömrü boyunca hana kul olarak kalır.) Oraya toplanan adamların hepsi susarlar. Kız için kulluğu göze almaya kimse cesaret edemez. Üç saat geçer. Kimse öne çıkıp şansını denemek istemez. Masal kahramanı iyi kalpli Váliy de bu yarıştan çekinir. Daha önce yaşlı bir fakir kılığına girip Váliy’den yardım isteyen ve bu yardımlarından dolayı Váliy’e ev, at vs. veren sihirli bir kişiliği olan yaşlı adam, öne çıkıp kendisinin bu yarışa hazır olduğunu bildirir. Oradakiler katılıncaya kadar gülerler. Aziz Han da bunlarla birlikte gülüp alay eder. Kızı ise”Beni kendinden de büyük yaşlı adama vereceksin, öyle mi?”diye ağlar. Babası da gençlerin içinden yiğit çıkmadıktan sonra yaşlı da kendi gücünü denesin bakalım diye düşünür.

Yaşlı adam ok ve yayı ister.Váliy ise adama acır. “Gençler çıkmadı yarışa, siz mi?”der. Yaşlı adam ise “Korkma yiğidim ben kendi gözlerimle, ellerimi biliyorum.” der. Yaşlı adam oku atar, ok birden Yulduz’un elindeki elmayı yere düşürür.O saat iki at bunun yanına gelir. Váliy ata oturduğunda ihtiyar da kızı kucaklayıp alıp gence verir. Aziz Han

⁴ Elena Bulatukova, *Altınşaş*, Karşay-Şerkeş 1994, s. 200.

ihtiyarın arkasından atlılar gönderirir. Fakat kızı bula- madan dönüp gelirler. İhtiyar, Váliy'e"İşte yiğidim, ben borcumu ödedim der ve yok olur.Váliy ile yulduz düğün yaparak evlenirler.

c) Atla uzun atlama

Bu yarış sonunda da ödül yine hanın güzel kızıdır. Han kızını yiğit birine vermek istediği için böyle bir yarış düzenler. Çoğu yarışta olduğu gibi bu yarışta da iyi yürekli kahramanlara olğanüstü gücü olan kişiler veya varlıklar yardım ederler. Bu ak sakalı dede olabileceği gibi bir aygır da olabilir. Atadıñ Ösiyeti adlı masalda⁵ ise yarış şartları şöyle anlatılır: "Koñısı hanlıkta hannıñ ayday köringen siluv kızı bar éken. Kızdıñ kiyevge barmaga şağı yetipti. Han kızınuzınlığı on metr, éni segiz ém terenligi bir metr bolgan- şoñkırga, álemet árüv küyizler tösep, oltırtıptı. At üstinde barayatırıp, kızdı sermep algan yigitke yalgızın bereyegi akında savlay hanlığına habar bildiripti." (Komşu hanlıkta hanın ay gibi güzel kızı var imiş. Kızın kocaya varma çağı gelmiş.Han kızını uzunluğu on metre, eni sekiz ve derinliği bir metre olan çukura, çok güzel yaygılar döşeyip oturttu. At üstünde giderek, kızı kucaklayıp alan yiğide biricik kızını vereceği hakkında bütün hanlığına haber gönderdi." Üç kardeşten, babalarına layık iş yapan, babasının mezarını onun vasiyetine uygun olarak sabaha kadar bekleyen en küçük oğul olan Murat'a o gece mezarlıkta çıkan kara aygır bir kıl vermiştir. Murat, babasının yaşlı atını alıp çıkar. Kesesinden çıkarıp kara aygırın kılını yakar. O saat tırnaklarından ateş çıkıp gökten aygır iner. Murat onu ne için çağırdığını anlatır.Aygır, alevimden iyice tutun der. Murat, göz yumup açıncaya kadar kızı kucaklayıp alıp önüne oturtur. Hanın kızı da Murat'ı sever. Mutlu bir şekilde yaşayıp giderler. Böylece yarışı iyi yürekli Murat kazanır, ağabeyleri ise rezil olup dönerler.

d) Kılıç kullanma

Nogay masallarında yine teke tek yapılan bir yarış türüdür. at üstünde yapılır. Küntuvarhan Man Künbatarhan Em Olardıñ Ávletleri hikayesinde⁶ ise Kalmık'ın kara devi yiğit bir insan olan Tañatar'm sözlüsünü askerleriyle birlikte süslü arabaya koyup alıp kaçarken Tañatar, arkadaşlarıyla arabanın önünü keser ve orada bir yarışa tutuşurlar.

⁵ Boris İnalov, *Aybazova Hadcat Kök Börk*, Çerkessk 1991, s. 29.

⁶ *age.*, s. 45.

Kalmık’ın kara devi askerlerine emir verip şöyle söyler: “Tiymeñiz! Küres érlerşe ém de dav sıymıñ ölçeminde bolmaga kerek. Şık, Tañatar, men de şıgayım. Biremlep sogıspaga kerekpiz.” (Dokunmayınız! Vuruşma erler gibi hem de dev saygınlığı ölçüsünde olmalı. Çık, Tanatar, ben de çıkayım. Teke tek vuruşmalıyız.) der. İki de kılıçlarını çıkarır ve kavga başlar. Fakat çok geçmeden Kalmık’ın kara devi atından yuvarlanıp düşer. Yaralandığı için yattığı yerden kalkmadan, öldürün diye askerlerine emreder. Tañatar ile arkadaşı Meñerey devin askerlerini bozguna uğratar. Efendilerinin yıkıldığını gören bazı askerler kaçar, bazıları yaralanır, bazıları ölür. Tanatar sevdiği Balseker’e kavuşur.

e) El becerisi

Nogay hanımlarının yiğitliği kadar el becerileri de meşhurdur. Bunun için Nogay masallarında en iyi yaygı yapma, yaygı işleme yarışması bile görülür. Gelin olarak alınacak kız becerikli Nogay kızları arasından seçilir. Han, oğluna “Hanımı usta olana fakirlik yok.” diyerek bu yarışmanın sebebini açıklar. Sokır Aysat masasında⁷ yarışma şartları masalda şöyle anlatılır: “Bir kere hannıñ atlıları avıl avıldı kıldırıp şıktılar. Usta kollı kısıyayaklılarga hannıñ tilegin ayttılar. Hannıñ ulıñ orındıgıñ artına yayuv tikpege kerek édi. Onı ázirlemege üş ay bolcal berildi.” (Bir gün hanın atlıları köy köy dolaşıp eli usta kadınlara hanın dileğini söylediler. Hanın oğlunun karyolasının arkasına yaygı dikilmesi gerekiyordu. Bunu hazırlamak için üç ay süre verildi.) Bu haberi, önceden görüp beğendiği giysileri satın alarak bir daha bu güzel giysilerden kimseye dikmesin diye hanın karısının kör ettiği Aysat da duyar. Kızı ise “Ellerin için gözlerini aldılar.” diyerek bu yarışa katılmaması için annesine karşı çıkar. Fakat annesini ikna edemez. Yarışmaya katılmaya karar verirler. Kızı ve anası üç ay uğraşp gümüş iplerle kenar yaygısı yaparlar ve yola çıkarlar. Yarışmacılar o kadar çoktur ki oturacak yer bulamazlar. Bir süre sonra han sırayla yaygılara bakar. Sıra onlara geldiğinde kız torbadan önce mavi kaftan ile mavi başlığı çıkarır, bunları anasının hediye olarak diktiğini belirtir, sonra yaygıyı yere serer.. Han harikulade bulur ve yaygıdaki resim onu çok şaşırtır. Bu suretin manasını anlatmalarını ister. Kanlı bir iş olduğunu sezer. Kız anlatmaya başlar: “Ağışlıktıñ şetindegi yampık üy bizim üyimiz. Tanavlarıñ ot pan yalın şıkkan atlar man kara kiygen atlılar kan işkiş atlılar. Kunısıp kara yavlıkka oranıp közlerinnen kan tögilip turgan kısıyayaklı benim anam. Mine siziñ aldıñızda oltırı. Altın kolları üşin közlerin aldırğan kárip anam. Terektiñ artındağı kişkey korkak koyan ol men.” (Ağaçlığın kenarındaki yana yatmış ev bizim evimiz. Burunlarından ateş ile alev çıkan atlar ile kara giymiş atlılar, kan içen atlılardır.

⁷ Elena Bulatukova, *Altınşaş*, Karaşay-Şerkeş 1994, s. 229.

Kara yağlığa sarımp gözlerinden kan dökülüp duran kadın benim anam. Altın elleri için gözlerini aldırın grip anam. Ağacın ardındaki küçük korkak tavşan ise benim.) der. Han, bu uğursuz işi kimin yaptığını sorar. Anası her şeyi anlatır. O vakit hanın oğlu da bunun genç üvey anasının işi olduğunu, o gün kendisinin de orada bulunduğunu belirtir. Hanın karısı ise hanın yanına gelmeye korkup zehir içerek ölür. Hanın oğlu Aysat’ın kızını çok beğenip onunla evlenmek ister. Han da zaten yarışmayı oğluna uygun bir eş seçmek için açmıştır. O da kızı çok beğenir ve oğluna alır. Nogay masallarında hayvanların da yarışlara dahil olduğu görülür. Bu yarışların sonunda verilen ana fikir ise tabiatta her canlıya gerek olduğu, tek başına hiçbir canlının var olamayacağı, herkesin kendisine göre üstün özelliklerle yaratıldığı ve bunların birbirini tamamladığı esasına dayanır.

Kim Artık masasında⁸ ayı ve maymun orman hayvanlarına kendilerini öve öve bitiremezler. Bunun üzerine ayı “Gel gücümüzü deneyelim.” der. Maymun da “Yarışalım diyorsan yarışalım. Söyle bana hangi ağaca tırmanalım, hangi yere kadar koşalım?” diye sorar. Ayı ise “Ben taşları itip yıkarım, ağaçları gümbürdetip kırarım.” Maymun da “Benim gibi zeki var mı? Bir ağaçtan diğerine zorlanmadan sıçarım. En büyük ağacın başına tırmanırım.” der. Kara Karga “Benim dediğimi yaparsanız sorununuzu çözerim.” der ve onları şöyle bir yarışa tabi tutar: “Kara kölge barınız, Tasbakadı tabınız. Onı yerge tüsirmey, maga alıp kaytınız. Tas bakadı ákelip kasınga salsañız, men oylarımdı aytarman.” (Kara göle gidiniz, kurbağayı bulunuz. Onu yere düşürmeden bana alıp geliniz. Kurbağayı getirip yanıma bırakırsanız ben düşüncelerimi söylerim.) der. Ayı ile maymun beraber kara göle giderler. Göle yaklaşınca maymun vazgeçer. “Ben sudan korkarım.” der. Ayı da “Ben suya girip kurbağayı ararım, sen beklersin. Kurbağa benden kaçıp su kenarına çıkınca sen yakalarsın.” der. Aynen bu şekilde kurbağayı getirirler. Kara Karga, “Söyleyin bakalım hanginiz güçlüsünüz?” der. Kara karga “Sen maymun yalnız başına kurbağayı yakalayıp getirecek miydin ?” sonra ayıya, “Kurbağayı yalnız mı tuttun?” diye sorar. Kara Karga “Akıl kimde ise güç ondadır.” der. Ayı ile maymun beraber çıkıp giderler.

Sonuç olarak, Nogay masallarında yarışma şekilleri Türklerin ata sporları olan güreş, ok atma, iyi ata binme, at üstünde uzun atlama, kılıç kullanma gibi güç yarışına dayanır. Bu yarışların sonundaki ödül ise daha çok güzel Nogay kadınıdır. Bu genellikle hanın güzel kızı olur. Buradan yola çıkarak Nogay Türklerinde eş seçiminin ve aile kurumunun çok önemli

⁸ *age.*, s. 194.

olduğu kanaatine varabiliriz.⁹ Nogay Türklerinde de aile kavramı çok önemlidir. Bunun için onlar büyük ve ayrılmaz aileleri anlatmak maksadıyla “üyken ayel” (büyük aile), “bir kazan ayel” (bir kazanın üyeleri, bir kazandan aş yiyenler) terimlerini kullanmışlardır.¹⁰

Kaynaklar

Atay, Ayten, *Nogay Türkçesi Grameri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1998.

Bulatukova, Elena, *Altınşaş*, Karışay-Şerkeş 1994.

İnalov, Boris, Aybazova Hadcat *Kök Börk*, Çerkessk 1991.

Nogay, Sami, *Nogay Türkleri*, Ankara 1997.

⁹ Atay, Ayten, *Nogay Türkçesi Grameri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1998, s. 22.

¹⁰ Sami Nogay, *Nogay Türkleri*, Ankara 1997s. 64.